

ISLOM DININING O'RTA OSIYOGA KIRIB KELISHI

Abdurashidov Ozodbek Xurshidbek o'g'li

Farg'ona davlat universiteti talabasi

abdurashidovozodbek339@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqola Islom dinining O'rta Osiyoga kirib kelishini tahlil etadi. Islomning O'rta Osiyo hududiga kirib kelishining asosiy yo'llari, jumladan, Ipak yo'li savdo yo'llari, arablar tomonidan amalga oshirilgan harbiy yurishlar va madaniy almashinuvlar ko'rib chiqiladi. O'rta Osiyo jamiyatining Islomni qabul qilish jarayoni, uning ijtimoiy, madaniy va siyosiy sohalarga ta'siri hamda ilmiy va me'moriy merosi alohida yoritilgan. Maqola, shuningdek, Islomning O'rta Osiyo tarixidagi ahamiyatini va uning bugungi madaniy merosdagi rolini ko'rsatishga harakat qiladi.*

Kalit so'zlar: *Islom, O'rta Osiyo, Ipak yo'li, harbiy yurishlar, madaniy almashinuv, shariat, madrasalar, me'moriy obidalar, ilmiy meros, tarixiy rivojlanish.*

Annotation: *This article analyzes the introduction of Islam into Central Asia. It examines the main routes through which Islam entered the region, including the Silk Road trade routes, military campaigns carried out by the Arabs, and cultural exchanges. The article also explores the process of Central Asian societies accepting Islam, its impact on social, cultural, and political spheres, as well as its scientific and architectural heritage. Furthermore, the article aims to demonstrate the significance of Islam in the history of Central Asia and its role in the region's contemporary cultural heritage.*

Key words: *Islam, Central Asia, Silk Road, military campaigns, cultural exchanges, Sharia, madrasas, architectural monuments, scientific heritage, historical development.*

Аннотация: *Эта статья анализирует проникновение ислама в Центральную Азию. Рассматриваются основные пути, через которые ислам вошел в регион, включая торговые пути Шелкового пути, военные походы арабов и культурные обмены. Также исследуется процесс принятия ислама обществами Центральной Азии, его влияние на социальную, культурную и политическую сферы, а также его научное и архитектурное наследие. В*

статье также демонстрируется значение ислама в истории Центральной Азии и его роль в современном культурном наследии региона.

Ключевые слова: Ислам, Центральная Азия, Шелковый путь, военные походы, культурный обмен, шариат, медресе, архитектурные памятники, научное наследие, историческое развитие.

Kirish. Islom ma'naviy-axloqiy qadriyatlari, ilm-fan va madaniyatga bo'lgan e'tibori bilan butun dunyoda keng tarqaldi. O'rta Osiyo mintaqasi jahondagi eng qadimiy sivilizatsiyalar markazlaridan biri sanaladi. Bu hududga Islom dinining kirib kelishi nafaqat diniy, balki ijtimoiy-madaniy va siyosiy hayotga ham chuqur ta'sir ko'rsatdi. Maqolaning maqsadi – Islomning O'rta Osiyo hududiga kirib kelish yo'llarini, mahalliy jamiyatda roli va merosini tahlil qilish.

Islomning paydo bo'lishi va asosiy fazilatlari. VII asr oxirida Muhammad alayhissalomning Arabiston yarimorolidagi chaqiriqlari asosida vujudga kelgan Islom, yagona Xudoga e'tiqod, bandalarga tenglik va adolat tamoyillari bilan ajralib turdi. Qur'on va Hadislar majmuasi musulmonlarga shariat yo'lini belgilab berdi. Islomning tezkor tarqalishi Arabiston mintaqalarida ijtimoiy barqarorlik va siyosiy birlashuvni ta'minladi.

O'rta Osiyoga kirib kelish yo'llari Ipak yo'li savdo yo'li orqali. Savdo va madaniy almashinuv markazi bo'lgan Ipak yo'li hududi Arab savdogarlari, sufiya shayxlari va ziyoiy mutafakkirlar orqali Islom g'oyalarini mintaqaga olib kirdi. Samarqand, Buxoro, Xiva kabi yirik shaharlarda savdo karvonlari harbiy yurishlardan avval Islomning dastlabki urug'larini sochdi.

Islomning O'rta Osiyodagi tarqalishi: Arablar va mahalliy hokimiyatlar o'rtasidagi munosabatlar. Islom dinining O'rta Osiyoga kirib kelishi nafaqat harbiy yurishlar va madaniy almashinuvlar, balki mahalliy siyosiy tuzilmalar bilan ham chambarchas bog'liq edi. Arablar tomonidan amalga oshirilgan dastlabki bosqinchilik harakatlari mintaqa aholisining islomni qabul qilishiga olib keldi, lekin bu jarayon asta-sekin amalga oshdi. Dastlabki davrda arablarning ko'p sonli harbiy yurishlari, jumladan, Umaviylar va Abbosiylar davrida amalga oshirilgan yurishlar natijasida Movarounnahr va Xorazm viloyatlarida islom hukmronlikka keldi.

Arab qo'shinlari orasida ilm va madaniyatga qiziqish ko'rsatuvchi olimlar va shayxlarning paydo bo'lishi ham islomning mintaqada tezroq keng tarqalishiga

yordam berdi. Samarqand, Buxoro va Termiz kabi yirik shaharlarda madrasalar tashkil etilib, bu hududlar ilmiy va diniy markazlarga aylandi. Arab hukmdorlari mahalliy hukmdorlar bilan ittifoqlar tuzib, o‘zlarining dinini va siyosatlarini chuqurroq singdirishga harakat qildilar.

Islom va Sufizm: Ruhiiy va madaniy izlanishlar. Islomning Markaziy Osiyodagi keng tarqalishida sufi maslamlari ham katta ta’sir ko‘rsatdi. Sufizm, ya’ni islomning mistik yo‘li, mintaqaning diniy va ma’naviiy hayotida chuqur iz qoldirdi. Sufiylar jamiyatda yaxshilik, hamjihatlik va adolatni targ‘ib qilib, ko‘plab musulmonlarni o‘ziga jalb etdi. Bu yo‘ldagi shayxlar, masalan, Ahmad Yassaviy, uning o‘gitlarini tarqatish orqali Markaziy Osiyo xalqlari orasida islomning ruhiy jihatlarini yanada keng targ‘ib qildilar.

Umaviylar davlati bosqini (VII–VIII asr). Umaviylar xalifaligi paytida – ayniqsa Hazrat Usmon ibn Affon davrida – 650-710 yillarda amalga oshgan harbiy yurishlar natijasida Movarounnahr va Xorazm viloyatlari Arab hukmronligi ostiga o‘tdi. Qarshi, Termiz va Qo‘qon kabi hududlar dastlabki qo‘shin bosqinchilari nazorati ostida edi.

Madaniy va ilmiy aloqalar. VIII–IX asrlarda Abbosiylar davrida Bag‘dod ilm markaz sifatida rivojlandi. O‘rta Osiyo ziyoiylari die al-Biruniy, Abu Raim va boshqa olimlar Islomiiy ilmlar – kalom, fiqh, tafsir va falsafa bo‘yicha o‘qish uchun Bag‘dodga yo‘l olishdi. Madaniy almashinuv orqali Islom nazariy bazasi mintaqaga chuqur singdirildi.

Mahalliy jamiyat va hokimiyat strukturasi. O‘rta Osiyo qabilaviy va choraklik tuzilmalar orqali boshqarilar edi. Umaviylar bosqini ortidan arab hukmdorlari mahalliy amirlik va sulolalar bilan ittifoqlar tuzdi. Masalan, Sog‘diyona va Farg‘ona vodiysi badiiy hamda savdo-sanoat qatlami bir vaqtlar musulmon amirlar hukmronligiga bo‘ysundi. Shu tariqa, Islom mintaq boshqaruvida ham to‘g‘ridan-to‘g‘ri, ham bilvosita yo‘l bilan kengaytirildi.

Ijtimoiy-madaniy ta’siri. Ta’lim va ilmiy meros. Islom bilan birga madrasalar, masjidlar ham paydo bo‘ldi. IX–X asrlarda Buxoro va Samarqandda madrasalar ochilib, ularda fiqh, grammatika, falsafa va tibbiyot fani o‘qitildi. Abu Ali ibn Sino, Muhammad al-Xorazmiy kabi olimlarning merosi keyingi asrlarga yo‘l ko‘rsatdi.

Me’moriy obidalar. Samarqanddagi Bibi-Xonim masjidi, Buxorodagi Kalyan minorasi va Toshkentdagi Ko‘kaldosh madrasasi diniy-arxitektura uslubining yorqin

namunalari sanaladi. Ushbu inshootlar nafaqat ibodat joyi, balki ijtimoiy markaz sifatida xizmat qilgan.

Xulosa. Islom dinining O‘rta Osiyoga kirib kelishi mintaqaning madaniy, ilmiy va siyosiy rivojiga yangi turtki berdi. Ipak yo‘li savdogarlari, arab qo‘shinlari va ilm-fan markazlari orqali Islom g‘oyalari mintaqada chuqur ildiz otib, madaniy meros qoldirdi. Bugungi kunda ham ushbu meros O‘rta Osiyo xalqlari identifikatsiyasi va xalqaro aloqalarida muhim rol o‘ynaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

“Islomi tarixi” (A.Qodiriy, Toshkent, 2001).

“Movarounnahrda Islom” (R.Xo‘jayev, Samarqand, 1998).

“Arablar va Movarounnahr” (M.Burhonov, Buxoro, 2010).